
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

УДК: 338.266

Н. Є. Калиниченко, студентка магістратури,
В. М. Антоненко, к.е.н., доцент**ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ
НА ПІДПРИЄМСТВІ**

У роботі розглянуто сутність податкового планування як елемента податкової політики підприємства та його основні види на мікрорівні (внутрішньодержавне, міждержавне, корпоративне, індивідуальне, поточне, стратегічне). Визначені основні підходи науковців відносно класифікації принципів податкового планування.

Ключові слова: податкове планування; податкова політика підприємства, загальні та спеціальні принципи податкового планування.

Н. Е. Калиниченко, студентка магістратури,
В. М. Антоненко, к.э.н., доцент**ПРИНЦИПЫ И МЕТОДЫ НАЛОГОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ
НА ПРЕДПРИЯТИИ**

В работе рассмотрены сущность налогового планирования как элемента налоговой политики предприятия и его основные виды на микроуровне (внутреннее, межгосударственное, корпоративное, индивидуальное, текущее, стратегическое). Определены основные подходы ученых относительно классификации принципов налогового планирования.

Ключевые слова: налоговое планирование, налоговая политика предприятия, общие и специальные принципы налогового планирования.

N. Ye. Kalynychenko, master program first-year student,
V. M. Antonenko, candidate of economic sciences,
associate professor**ENTERPRISE TAX PLANNING PRINCIPLES AND METHODS**

This article deals with the nature of tax planning as an element of enterprise tax policy and its main types at a micro level (national, international, corporate, individual, current, strategic). The main scientific approaches concerning tax planning principles classification are determined.

Keywords: tax planning, enterprise tax policy, basic and specific tax planning principles.

Актуальність теми дослідження. Українські підприємства постійно стикаються з низкою проблем, які пов'язані з недоліками в податковому законодавстві та надто високим податковим тиском. Тому з метою врегулювання податкового навантаження на вітчизняних підприємствах доцільно використовувати податкове планування, яке в умовах жорсткої фінансової політики держави, на тлі економічної кризи дає можливість забезпечити життєздатність підприємств і тому є обов'язковим інструментом менеджменту організацій при прийнятті відповідних управлінських рішень.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Постановка проблеми. Можливості податкового планування закладені у самій суті податкового законодавства, яке передбачає конкретні податкові режими, різноманітні методи для обчислення податкової бази і пропонує платникам різні податкові пільги. У практичній діяльності платників податків питання податкового планування все більше актуалізуються і стають найважливішим напрямом їхньої фінансової роботи. Але в теоретичному аспекті ця проблема залишається ще не розробленою і тому потребує подальшого серйозного опрацювання.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення й систематизація теоретичних основ, принципів та методів податкового планування.

Аналіз досліджень та публікацій. Система податкового менеджменту підприємства, у тому числі аспекти податкового планування, є сферою наукових інтересів значної кількості сучасних вітчизняних науковців, серед яких П.К. Бечко, Н.І. Редіна, А.М. Поддєрьогін, С.А. Супруненко, Ю.Б. Іванов, Т.О. Меліхова, М. Підлужний, О.В. Білоіван, А.Г. Поршнєв та інші. Однаково розуміючи сутність податкового планування, кожен з авторів демонструє індивідуальний підхід щодо визначення досліджуваної категорії, що вказує на її дискусійний характер.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Прийняття Податкового кодексу України змусило привнести деякі корективи в управління податковими платежами на українських підприємствах. В умовах пристосування до вимог нового законодавства потребують подальшого розвитку питання розробки ефективної системи податкового планування на підприємстві, яка б допомагала у кожному з податкових періодів досягти оптимальних обсягів податкового навантаження.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що створення максимально зручних умов господарювання є одним з найактуальніших та водночас найменш вирішуваних завдань будь-якого сучасного підприємства. Знаходячись у прямій залежності від багатьох зовнішніх факторів, у тому числі від податкової політики держави, підприємство має чітко дотримуватися встановлених законодавчих норм. Однак існують гнучкі, легальні способи забезпечення підприємством більш вигідних умов існування, одним з яких є розробка системи податкового планування.

Податкове планування представляє собою елемент системи податкової політики підприємства. Загалом, впровадження податкової політики на підприємстві зводиться до побудови найбільш оптимальних з позиції підприємства відносин з державою щодо питань обчислення та сплати податкових платежів [1, с. 48].

Існує декілька поглядів стосовно визначення поняття “податкове планування”. Наприклад, П.К. Бечко розглядає податкове планування на підприємстві з двох позицій: у широкому сенсі – як інтеграційний процес, що зводиться до впорядкування фінансово-господарської діяльності відповідно до чинного податкового законодавства і стратегії розвитку підприємства; у вузькому сенсі – як попередній розгляд, оцінку рішень у сфері фінансово-господарської діяльності підприємства з урахуванням розміру можливих податкових платежів і вибір якнайкращих рішень з позиції напрямів досягнення мети підприємства [2, с. 226–227]. Аналогічну точку зору демонструє А.М. Поддєрьогін, який під податковим плануванням розуміє систему заходів підприємства, спрямованих на максимальне використання можливостей чинного законодавства з метою законної оптимізації податкових платежів [1, с. 50].

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

С.А. Супруненко розглядає податкове планування на підприємстві з позиції малого бізнесу, а саме як один з факторів його розвитку. Тому, на думку автора, податкове планування являє собою інструмент побудови оптимальних параметрів бізнесу, сформований на законодавчо встановлених способах оподаткування, що сприяє підвищенню інвестиційної привабливості підприємства [3, с. 138].

Дещо інший погляд на сутність податкового планування має О. Білоіван, визначаючи його з позиції управління фінансовими ризиками. На думку автора, податкове планування – це комплекс науково обґрунтованих і практично доцільних організаційно-економічних заходів платників податків, спрямованих на максимальне зменшення ризиків, пов'язаних із оподаткуванням господарської діяльності підприємницької структури [4, с. 339].

Отже, податкове планування – це елемент податкової політики підприємства, який представляє собою процес аналізу різних податкових альтернатив і розробку на основі його результатів легальних, систематичних, планових дій, спрямованих на оптимізацію податкових зобов'язань у поточному та майбутніх податкових періодах з метою підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

Визначивши сутність податкового планування, доцільно розглянути методiku реалізації системи податкового планування на підприємстві.

У загальному вигляді реалізація податкового планування полягає у складанні податкових планів, кожен з яких включає як мінімум чотири ключових пункти:

- 1) календар платника за кожним видом податків;
- 2) перелік заходів з оптимізації податкових потоків, уповноважених виконавців, часові параметри реалізації оптимізаційних заходів, ресурси та інструментарій, необхідні для виконання зазначених заходів;
- 3) графік податкових виплат за кожним видом податків з урахуванням заходів з оптимізації податкового портфелю;
- 4) перелік заходів з інформатизації та підвищення компетентності уповноважених та відповідальних за податкове планування осіб.

Відповідальність за реалізацію податкового планування на більшості українських підприємств покладено на фахівців фінансового відділу (служби) або бухгалтерії. Раціонально, коли на підприємстві, зокрема в його фінансовій службі (а у великих холдингових структурах – у спеціально створеній податковій службі), управлінням податками займаються податкові менеджери. Вони для ефективної роботи у податковій галузі повинні мати відповідний теоретичний інструментарій податкового планування.

Але загальним недоліком на сьогодні є відсутність використання на практиці комплексного підходу у сфері податкового планування, що проявляється у нездатності багатьох підприємств ефективно та зручно здійснювати податкове планування. Однією з вагомих причин цього, на нашу думку, є відсутність системних теоретичних розробок стосовно базових основ теорії податкового планування, про що йдеться далі.

У теорії оподаткування виділяють різні види податкового планування, що класифікуються в залежності від ряду критеріїв (рис. 1).

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

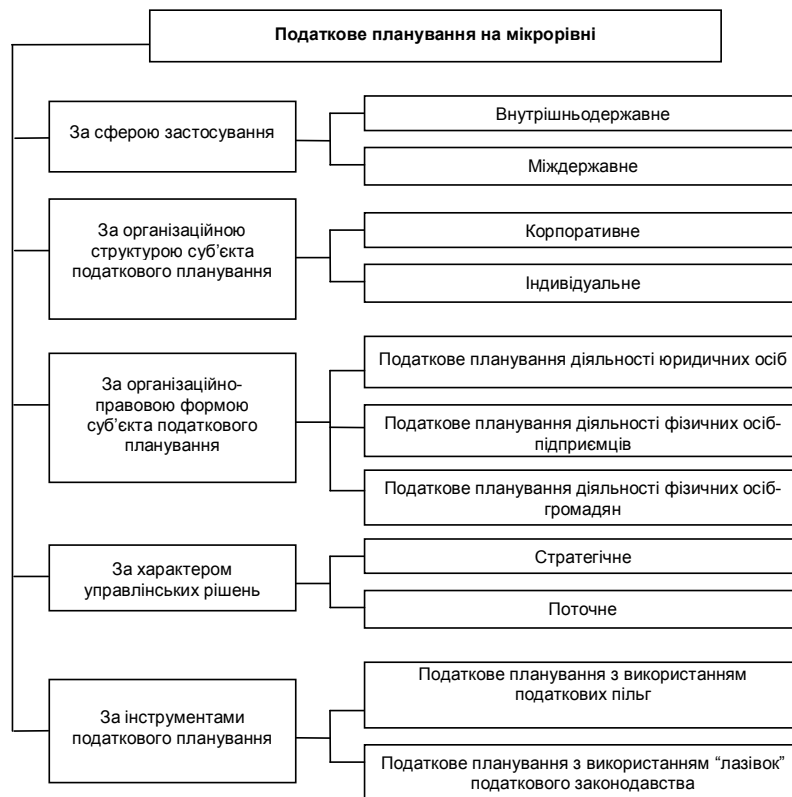

Рис. 1. Класифікація видів податкового планування суб'єктів господарювання на мікрорівні [5, с. 434]

До внутрішньодержавного відноситься податкове планування, яке реалізується в межах однієї держави, до міждержавного – податкове планування, що поширюється на зовнішньоекономічні операції суб'єкта податкового планування.

До корпоративного відносять податкове планування, що виконується суб'єктами підприємницької діяльності, які є корпоративними структурами, до індивідуального – те, що реалізується суб'єктами, які не мають корпоративної структури. При цьому для забезпечення цілей даної класифікації в корпоративну структуру включаються всі структури, що беруть безпосередню участь в податковому плануванні, незалежно від наявності документально оформленої організаційної підпорядкованості. Наприклад, корпоративною структурою вважається підприємство і використовуваний для оптимізації його податкових платежів приватний підприємець – платник єдиного податку.

До поточного відноситься податкове планування, що реалізується в процесі поточної діяльності підприємства з розрахунку на відносно короткий проміжок часу (до 1 року), як правило, на один або декілька податкових періодів.

Стратегічним називається податкове планування, що ґрунтується на реалізації стратегічних цілей діяльності суб'єкта податкового планування з розрахунку на тривалий період функціонування суб'єкта податкового планування (1–3 роки).

Важливим елементом теорії податкового планування є принципи податкового планування (табл. 1) та їх теоретичне обґрунтування.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Таблиця 1

Принципи податкового планування в трактовці окремих авторів

Автор	Принципи податкового планування
А. Я. Крайма	<p>Принципи податкового планування</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Принцип законності - суворе дотримання діючого податкового законодавства. 2. Принцип оптимальності - пошук і використання найбільш ефективних господарських рішень, які забезпечують мінімізацію бази оподаткування. 3. Принцип цілеспрямованості - цілеспрямований вплив на різні елементи бази оподаткування в залежності від груп податків за джерелами їх сплати. 4. Принцип оперативності - оперативний облік змін у діючій податковій системі. 5. Принцип взаємодії - висока кваліфікація і участь спеціалістів різних служб підприємства (планової, фінансової, бухгалтерської, юридичної тощо).
Ю. Іванов	<ol style="list-style-type: none"> 1. Принцип законності - всі методи, прийоми та засоби податкового планування, а також їх документальне супроводження мають перебувати винятково у правовому полі. 2. Принцип оптимальності (оптимального співвідношення ризику та вигоди) - кінцевим результатом податкового планування має бути той варіант організації господарської діяльності, який є оптимальним в існуючих умовах, оптимальне поєднання одержуваних в результаті податкових схем вигод і ризику. 3. Принцип альтернативності - обґрунтування вибору найкращого варіанта заходів щодо оптимізації оподаткування має здійснюватися на альтернативній основі за різними варіантами організації господарської діяльності або оформлення господарської операції. 4. Принцип комплексності - планування всіх податкових платежів варто здійснювати в комплексі з урахуванням їх взаємного впливу; даний принцип є виявом системності оподаткування. 5. Принцип перспективності - необхідно враховувати можливі зміни законодавства в майбутньому. 6. Принцип природності - будь-який засіб податкового планування за своїм змістом має відповісти формі, мати логічний і природний вигляд, відповідати цілям діяльності підприємства.
В. П. Вишневський	<ol style="list-style-type: none"> 1. Принцип легітимності – необхідність врахування вимог законодавчих і нормативних актів; реалізація принципу легальності може стримати підвищення ефективності по закону Парето. 2. Принцип цілеспрямованості – є одним із вихідних принципів. Ціль і завдання податкового планування, з одного боку, повинні бути підпорядковані загальній стратегії підприємства, а з іншого – будь-яке управлінське рішення повинне розглядатися з точки зору можливих податкових наслідків. 3. Принцип організаційної ієрархічності – необхідність ієрархічної побудови механізму податкового планування, що забезпечить інтеграційний взаємозв'язок та узгодженість завдань на різних рівнях управління (оперативному, тактичному, стратегічному). 4. Принцип безперервності - безперервність податкового планування дозволяє здійснювати постійний контроль, аналіз та модифікацію планів в результаті зміни зовнішнього та внутрішнього середовища. 5. Принцип гнучкості - передбачає можливість вчасно коректувати плани, адаптуючи їх до нових умов здійснення фінансово-господарської діяльності. 6. Принцип альтернативності - можливість вибору між альтернативними варіантами осорочення господарської операції. 7. Принцип ефективності - отримання максимальної економічної вигоди з мінімальними податковими витратами.
І. Бланк, С. М. Онисько	<ol style="list-style-type: none"> 1. Суворе дотримання чинного податкового законодавства. 2. Відповідність завдання мінімізації податкових платежів цілям загальної політики управління підприємства. 3. Пошук і використання найбільш ефективних господарських рішень. 4. Оперативний облік змін діючої податкової системи. 5. Планове визначення сум майбутніх податкових платежів.
А. Єлісєєв	<ol style="list-style-type: none"> 1. Урахування діючого законодавства. 2. Оперативний контроль за змінами податкової системи. 3. Використання логічних схем зменшення податкових платежів. 4. Зіставлення результатів та витрат при оцінці ефективності податкового планування. 5. Правовий аналіз схем податкової оптимізації.
Б. Євстігнєв	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Смерть і податки неминучі». 2. «Податки платити треба, але з розумом». 3. Сплата лише мінімальної суми встановлених податків. 4. Використання всієї сукупності податкових пільг.
А. Поршнев, І. Солтов	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання позиції податкових органів і судової практики щодо окремих аспектів податкових правовідносин при оптимізації. 2. Перспективність методів і схем, що використовуються при податковій оптимізації. 3. Поєднаність планування. 4. Попередній розрахунок фінансових наслідків планування. 5. Індивідуальність схем податкової оптимізації. 6. Колегіальність при прийнятті рішень щодо методів і форм податкової оптимізації.
Дж. Фрідман	<ol style="list-style-type: none"> 1. Принцип природності. 2. Принцип ефективності. 3. Принцип спеціалізації (неможливо розробити схему, яка дозволить уникнути сплати всіх податків і зборів).

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

На даний момент у фінансовій науці не склалося єдиної позиції відносно класифікації принципів податкового планування, тому фахівці трактують їх по-різному. Проте схожість думок виявляється в тому, що основним принципом податкового планування виступає принцип законності.

Зважаючи на різнобічність і численність принципів податкового планування, для полегшення сприйняття їх доцільно класифікувати на загальні і спеціальні.

Податкове планування є підсистемою внутрішньофірмового планування та управління, тому в його основу покладено загальні принципи, які притаманні будь-якому виду планування на підприємстві.

До спеціальних принципів має сенс зарахувати принципи, що визначають специфіку процесу податкового планування, тобто його характерні ознаки в системі внутрішньофірмового планування підприємства, а саме:

1) принцип законності. Цей принцип є основоположним для податкового планування, оскільки система оподаткування у будь-якій країні, у тому числі й в Україні, суворо врегульована чинним законодавством. Саме використання цього принципу дозволяє розмежувати податкове планування та ухилення від оподаткування. Відповідно до нього всі методи, прийоми та засоби податкового планування, а також їх документальне супроводження, мають перебувати винятково у правовому полі, тобто чітко відповідати чинному законодавству;

2) принцип оптимальності (оптимального співвідношення ризику та вигод). Основний зміст цього принципу полягає в тому, що кінцевим результатом податкового планування має бути той варіант організації господарської діяльності, який є оптимальним в існуючих умовах. При цьому критерії оптимальності та можливі обмеження визначаються цілями і можливостями конкретного підприємства в конкретний момент часу. Оптимальний в одному податковому періоді варіант може бути недоцільний в іншому періоді, причому не лише у зв'язку зі зміною законодавства, але й через суб'єктивні причини: зміну пріоритетів діяльності підприємства, особливості кон'юнктури ринку, механізму взаємодії з партнерами тощо.

Оскільки господарська діяльність взагалі і заходи податкового планування зокрема пов'язані з ризиком, інший вияв цього принципу полягає у забезпеченні оптимального поєднання одержуваних в результаті реалізації податкових схем вигід і ризиків. При цьому для кожного підприємства існує своє оптимальне співвідношення, яке визначається не лише об'єктивними обставинами та цільовими установками підприємства, але й суб'єктивними чинниками психологічного характеру (сприйняття прийнятності рівня ризику керівництвом підприємства);

3) принцип альтернативності. Відповідно до цього принципу обґрунтування вибору найліпшого варіанта заходів з оптимізації оподаткування має здійснюватися на альтернативній основі за різними варіантами організації господарської діяльності або оформлення господарських операцій. Так, наприклад, у разі потреби використання легкового автомобіля і за відсутності можливості його придбання альтернативними варіантами можуть бути: придбання транспортних послуг на стороні, оренда автомобіля у працівника підприємства, сторонньої фізичної особи або у громадянина-підприємця, чи використання автомобіля співробітника з виплатою компенсації або на безоплатній основі.

Для того, аби вибрати найбільш прийнятний з погляду фінансового результату варіант, варто оцінити податкові наслідки кожного з них і порівняти отримані результати. Альтернативність податкового планування впливає

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

з багатоваріантності шляхів досягнення господарських цілей у межах чинного законодавства і є одним із його ключових принципів;

4) принцип комплексності. Планування всіх податкових платежів варто здійснювати в комплексі з урахуванням їх взаємного впливу. Навіть у тому випадку, коли предметом податкового планування є платежі з конкретного податку або збору (локальні схеми оптимізації), реальну ефективність запропонованих заходів можна оцінити лише зважаючи на відповідні зміни інших податків і зборів. Пов'язано це з тим, що різні податки і збори мають загальні елементи об'єктів оподаткування і податкових баз, причому самі податкові платежі можуть включатися до об'єкта оподаткування з інших податків і зборів. Так, наприклад, у разі використання довгострокового страхування життя працівників підприємства як засобу податкового планування виплат з оплати праці, слід враховувати не лише наслідки сплати податку на доходи фізичних осіб, але й вплив цього заходу на розмір внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і на формування витрат підприємства як платника податку на прибуток. Власне кажучи, цей принцип є виявом системності оподаткування як економічної категорії;

5) принцип перспективності. Відповідно до нього у процесі податкового планування варто враховувати можливі зміни законодавства в майбутньому. Безумовно, динамічний, а часом і непередбачуваний характер українського податкового законодавства не дозволяє зі 100-відсотковою вірогідністю спрогнозувати всі можливі зміни, проте при оцінці податкових наслідків господарських альтернатив, по можливості, на них слід зважати;

6) принцип природності. Полягає в тому, що будь-який засіб податкового планування за своїм змістом має відповідати формі, мати логічний і природний вигляд, відповідати цілям діяльності суб'єкта господарювання. Ці ж вимоги висуваються і до документального забезпечення конкретних оптимізаційних схем. Невиконання цього принципу викликає обґрунтовані підозри контролюючих органів і збільшує ризик податкових перевірок. Тому кожне підприємство, яке турбується про свою ділову репутацію та не має бажання бути об'єктом пильної уваги податківців, повинне з обережністю підходити до застосування "неприродних" методів оптимізації, або й зовсім уникати їх. Це особливо актуально в нашій державі, коли кожен крок з метою зменшення податкових платежів сприймається як правопорушення і тягне за собою фінансову, адміністративну і, найважливіше, кримінальну відповідальність [2, с. 11–12].

Отже, в сучасній науковій літературі існують різні точки зору щодо переліку та змісту принципів податкового планування. Зважаючи на недостатність теоретичних розробок у даній сфері, вони потребують подальшого дослідження та обґрунтування. Але необхідно при цьому додати, що навіть у такому стані теорія податкового планування має стати невід'ємною частиною фінансового менеджменту і застосовуватися в системі корпоративного управління.

Висновки. Таким чином, податкове планування – це невід'ємна складова управління фінансово-господарською діяльністю підприємств, що являє собою сукупність заходів, спрямованих на вибір між різними альтернативними варіантами ведення бізнесу за умови досягнення найнижчого рівня податкового навантаження, що виникає при цьому.

Податкове планування являє собою інтеграційний процес, що полягає в упорядкуванні господарської діяльності відповідно до діючого податкового законодавства і стратегії розвитку підприємства.

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Можна стверджувати, що податкове планування, впритул взаємодіючи з такими управлінськими функціями, як маркетинг, фінанси, облік, юридичний супровід, кадрова політика, постачання, є одним із базових інструментів розрахунку показників ефективності бізнесу, тому що такий розрахунок без обліку податкових наслідків не відображає повну картину економічного стану. Отже, податкове планування є обов'язковим інструментом менеджменту підприємства при прийнятті управлінських рішень.

Впроваджуючи на підприємствах елементи податкового планування, необхідно вирішити питання його організаційного забезпечення, тобто закріпити за виконавцями функції податкового планування, для виконання яких необхідно обґрунтоване використання методів й безумовне дотримання принципів податкового планування.

Література

1. Поддєрьогін А.М. Корпоративне податкове планування у фінансовому управлінні підприємством / А.М. Поддєрьогін, В.К. Черненко // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 47–54.
2. Бечко П.К. Податковий менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / П.К. Бечко, Н.В. Лиса. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 288 с.
3. Супруненко С.А. Податкове планування на підприємствах малого бізнесу / С.А. Супруненко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4(94). – С. 135–144.
4. Білоіван О.В. Податкове планування підприємницької діяльності / О.В. Білоіван // Економіка та підприємство. – 2006 – № 5. – С. 339–345.
5. Иванов Ю.Б. Налоговый менеджмент: Учебное пособие / Ю.Б. Иванов, В.В. Карпова, Л.Н. Карпов. – Х.: Изд. дом "ИНЖЕК", 2006.– 488 с.

Надійшла 28.11.2012 р.